

Vragen over Prof. Maartje Draak & Vrouwen in de Wetenschap

1. Hoe heeft u Maartje Draak voor het eerst ontmoet?

Student in Berkeley, studiebeurs, middeleeuwse Arturromans, promotie onderzoek, artikel van Maartje Draak

*In het studiejaar 1973-74 kreeg ik een beurs van de Universiteit van California in Berkeley om een jaar in Utrecht te studeren bij Wim Gerritsen, hoogleraar Middelnederlandse taal- en letterkunde, en specialist op het gebied van de middeleeuwse Arturromans. Ik had net mijn masters diploma behaald (met als specialisaties Duitse taal- en letterkunde en Middeleeuwse Studies) en was op zoek naar een geschikt promotie-onderwerp, het liefst een interdisciplinair, vergelijkend onderzoek op het gebied van middeleeuwse Arturromans. Een van de eerste opdrachten die ik toen van Wim Gerritsen kreeg was het bestuderen van een artikel van Maartje Draak: **De Middelnederlandse vertalingen van de Proza-Lancelot**. Het was een ware vuurdoop. Wat een ingewikkelde materie. Ik was volkomen overdonderd door de enorme hoeveelheid informatie die hier werd uitgestort. Pas nadat ik het artikel diverse malen had doorgespit en het betoog stap voor stap met pen en papier had gevolgd, begon ik er iets van te begrijpen. Het gevolg was wel dat ik helemaal gegrepen was door de materie en het idee voor een proefschrift vorm begon te krijgen. Daarna vond Wim dat het tijd was voor een kennismaking met Maartje Draak, zijn promotor.*

De naam Maartje Draak, vakkenpakket voor Arthurist-in-opleiding, Welsh, Oudfrans, middeleeuws Latijn

Met mijn Chinese achtergrond heb ik de achternaam Draak altijd op een positieve manier ervaren. De draak in de Chinese traditie was immers heldhaftig, krachtig en dynamisch. Maartje Draak paste prima in dit beeld: een imposante vrouw, met een krachtige stem en doordringende blik. In de periode dat ik onder leiding van Wim Gerritsen aan mijn promotie onderzoek werkte, was ze een betrouwbare gids en adviseur op afstand. De colleges Welsh die ik bij haar volgde tijdens mijn studiejaar in Utrecht (samen met medestudent Frits van Oostrom, destijds student assistent van Wim Gerritsen) vormden onderdeel van een pakket bijvakken die een mediëvist-Arthurist-in-opleiding moest verwerven. Volgens Maartje Draak kon en mocht iemand die zich serieus bezig houdt met middeleeuwse verhalen over Koning Artur niet volstaan met alleen vertalingen, maar moest in staat zijn de oorspronkelijke teksten te raadplegen. [Dit was het uitgangspunt van haar promotor Van Hamel, en later ook

van haar promovendus Wim Gerritsen.] Dit uitgangspunt heeft ertoe geleid dat ik naast Welsh ook een basis kennis van Oudfrans en Middeleeuws-Latijn heb moeten verwerven. Ook mijn vele reizen naar diverse bibliotheken om de Lancelot-handschriften ter plekke te bestuderen behoorden tot deze basis vaardigheden. Een verrijkende ervaring.

2. Hoe waren haar colleges?

De colleges Welsh van Maartje Draak waren memorabel. Ze was een geweldige docent, ze kon als geen ander ingewikkelde materie op een heldere manier uit leggen, en als ze vertelde hingen we aan haar lippen. Het waren intensieve bijeenkomsten met een klein aantal studenten. We maakten kennis met de grammatica aan de hand van John Strachan (Introduction to Early Welsh), vertaalden Culhwch ac Olwen uit het Welsh, en Maartje Draak vertelde ons over de geschiedenis, cultuur en de verhalentraditie van de Kelten. Hoogtepunt voor mij was altijd wanneer Maartje een stukje tekst in het Welsh voorlas. Ik vond de klanken betoverend. Toen ik later in de bibliotheek van Aberystwyth een Lancelot handschrift moest bekijken, en iedereen om mij heen Welsh hoorde spreken, moest ik telkens aan Maartje Draak denken...

3. Hoe goed heeft u Maartje gekend? Wat zijn uw favoriete herinneringen aan Maartje?

Mijn relatie met Maartje Draak is altijd heel hartelijk geweest. Ze vond het heerlijk als ik wat lekkers mee nam voor bij de thee en smulde er altijd meteen van. Onze gesprekken gingen niet alleen over het onderzoek en mijn ervaringen als docent, maar ze had ook een oprechte belangstelling voor mijn persoonlijke achtergrond, mijn familie en de Chinese cultuur waarin ik opgroeide. Toen ik haar beter leerde kennen mocht ik haar Maartje noemen, maar ik noemde haar liever Tante Maartje, uit respect, maar ook omdat ze voelde als familie.

*Ter gelegenheid van de presentatie van zijn biografie van Maartje Draak (Verhalen van de Drakendochter, 2019), nodigde Wim Gerritsen mij uit om een tweetal korte verhalen van Maartje Draak voor te lezen. Bij het voorbereiden van de presentatie kwamen er spontaan allerlei associaties en dierbare herinneringen naar boven. Ik geef een voorbeeld. Een van de verhalen had als titel **Meester Soe en de muis**. Nu moet je weten dat Soe ook de naam is van mijn man. Toen ik hem veertig jaar geleden aan Maartje Draak voorstelde als mijn toekomstige levenspartner, zei ze tegen mij: "Nou kind, ik denk dat je een goede keuze hebt gemaakt. In ieder geval*

heb je met hem een prijs gewonnen, maar of het een troostprijs is of een hoofdprijs, dat moet je nog afwachten.”

Deze gevleugelde woorden van Maartje zal ik nooit vergeten. Scherp geformuleerd, eerlijk en recht door zee, zonder overbodige franje, maar vooral hartelijk en welgemeend. Ze deelde mee in mijn persoonlijk geluk, maar liet ook duidelijk blijken dat ik ondanks de roze wolk, de realiteit niet uit het oog mocht verliezen en met beide benen op de grond moest blijven. Het was Maartje Draak ten voeten uit.

Meester Soe en de muis

Meester Soe zat op een nacht in zijn kamer, toen hij plotseling een muis hoorde knagen en knabbelen. Hij sloeg met zijn hand tegen zijn bed, en dadelijk hield het geluid op. Maar het volgende ogenblik begon het knagen opnieuw. Daarom liet Soe licht maken door zijn bediende, en toen ontdekte hij dat het geritsel uit een lege zak kwam die in een hoek lag.

“Dat zal het zijn”, riep hij uit. “waarschijnlijk is er een muis in die zak gekropen en kan er niet meer uit!”

Hij maakte de zak open en keek er in – alles was doodstil, niets was er te zien in de zak. Pas toen hij de lamp naar binnen deed schijnen zag hij een dode muis liggen. De bediende riep verbluft: “Maar zojuist hebben wij haar toch horen knabbelen en knagen, en nou is ze opeens dood? Wat was dat dan voor een geluid? Zijn het soms spoken?”

Hij keerde de zak om en gooide de muis er uit. Nauwelijks was ze op de vloer of ze liep ongelooflijk gauw weg, en de bediende kon haar niet pakken, al deed hij nog zo zijn best.

“Wat is zo’n dier toch slim!”, dacht Soe – een beetje zuchtend – bij zich zelf. “Die muis zat opgesloten in die zak: ze kon er niet doorheen bijten. Toen heeft ze lawaai gemaakt om iemand te laten komen die haar zou kunnen bevrijden. Ze heeft zich maar dood gehouden – ze was helemaal niet dood.

Nou zeggen ze toch altijd dat de mens het verstandigste levende wezen is. Hij strijdt tegen draken, hij kan schildpadden overwinnen, hij durft het zelfs op te nemen tegen de eenhoorn; alle “tienduizend dingen” onderwerpen zich aan hem. En ten slotte komt daar zo’n hummeltje van een muis en laat hem knechtje spelen. Waar blijf je dan met de onovertroffen schranderheid van de mens?”

Ook het tweede verhaaltje dat ik mocht voorlezen bracht allerlei herinneringen naar boven. Het verhaal ging over een Poes. Ik moest toen onmiddellijk denken aan de traumatische kennismaking van onze oudste zoon Ping, met Maartje Draak. Het zit

zo: Tante Maartje kwam ons een bezoek brengen in Abcoude. Een verlaat kraambezoek. Ping was nog geen jaar oud; hij kon wel lopen maar nog niet praten. Soe had Maartje met de auto opgehaald en ik kwam haar tegemoet met Ping op mijn arm. U ziet het tafereel al voor u: Maartje (een imposante figuur, in het zwart gekleed, expressief gezicht, blozende wangen, grote zwarte bril, een krans van zilvergrijze haren) ging voor Ping staan, stak haar hand uit en zei met krachtige stem “Mauw”. Een seconde bleef het stil, maar toen barstte Ping uit in een oorverdovend gekrijs, hij kneep zijn oogjes dicht van angst, klemde zijn armpjes om mijn nek, en kreeg een onbedaarlijke huilbui die minutenlang duurde. Het arme kind kon maar niet ophouden en wij wisten niet hoe we hem moesten troosten. Maartje schrok zich wezenloos. Ze stond erbij en keek ernaar.

Pas later begreep ik dat de **Mauw** van Maartje een persoonlijke groet was ‘van duistere herkomst’, zoals Wim Gerritsen het zo mooi formuleerde in zijn biografie. Maar voor onze kleine Ping was het de ontmoeting met een grote zwarte draak die Mauw brulde en hem wilde opeten...

Tweede verhaal: Meningsverschil over de naam van een poes

Dsji-Yen had een heel mooie kat ten geschenke gekregen en wilde het dier een bijzondere naam geven.

‘Ik zou haar “Tijger” willen noemen’, zei hij tegen een vriend.

“Weliswaar”, vond die, “is een tijger een machtig dier, maar hij is toch niet zo geweldig als een draak. Noem haar toch “Draak”!”

“Zeker, de draak is machtiger dan de tijger”, zei een andere vriend, “maar een draak kan het niet stellen zonder wolken. Je moet je poes “Wolk”noemen.”

“Wolken kunnen de hemel bedekken”, zei een derde, “je moet echter bedenken dat een plotselinge storm ze weer verdrijven kan! Noem haar “Storm”.”

Een vierde vriend viel hun in de rede: “Een muur is sterk genoeg om zelfs de ergste storm weerstand te bieden. Ik stel voor: “Muur”.”

“Hoor ‘s”, riep weer een andere, ik geef toe dat een muur sterk is, maar jullie vergeten de muizen die ze ondergraven en zelfs doen instorten. Nee, mijn beste, je moet je poes “Muis”noemen.”

Toen begon Dsji-Yen hartelijk te lachen. “Maar de muis”, voerde hij aan, “wordt toch immers weer opgegeten door de poes! Dan kan ik haar toch wèl zo goed haar naam “Poes” laten houden!”

Maar er gebeurde nog meer tijdens dit gedenkwaardig bezoek. Tante Maartje had ook nog een geschenk voor mij meegenomen: een Chinees schilderij (van ongeveer

van 25 x 30 cm), met mooie kleuren en fijne lijntjes, geschilderd op textiel. De afbeelding toont een vredig tafereel in een sfeervolle kamer, waar een ontmoeting plaats vindt tussen een gedistingeerde man (met boekrol in zijn hand) en een jonge knaap die op zijn hurken zit en naar de man kijkt. Wat ik van Maartje's toelichting heb onthouden, is dat de afbeelding een geleerde man laat zien. Ze wees op de attributen die hierbij horen: studietafel, opengeslagen boek, bewaardoos voor schrijfgerei, penseelhouder en inktpot.

Dit kraamcadeau is een van mijn dierbaarste herinneringen aan Maartje Draak. Ik heb het altijd gekoesterd als haar persoonlijke gelukwens voor mij en een aanmoediging om te streven naar een harmonieus evenwicht tussen werk en leven. [evt afbeelding van schilderij toevoegen.]

4. U heeft de titel van uw oratie (Wat bezielt een mediëvist? Mastering de Middle Ages) gebaseerd op de titel van een van Maartje's artikelen (Wat bezielt een keltoloog?)

Deze titel viel mij op door de speelse dynamiek van de vraag die op verschillende manieren kan worden gelezen, afhankelijk van waar je de klemtonen legt, maar er is veel meer nog dat mij bewoog om deze titel te kiezen. Ik was getroffen door de herkenbaarheid van de situatie die Maartje Draak beschrijft wanneer ze aan buitenstaanders vertelt dat ze keltoloog is. Als ik vertel dat ik iets doe met middeleeuwen of dat ik middeleeuwse literatuur en cultuur als vakgebied heb gekozen, reageert men ook steevast verbaasd en verrast tegelijk. Je ziet de vraagtekens op hun voorhoofd verschijnen. Hoe komt een Chinese studente erbij om als vakgebied de (West-Europese) middeleeuwse cultuur te bestuderen? Wat bezielt een Chinese studente om mediëvist te worden?

Verder stond er veel in dit artikel (en andere publicaties) waar ik affiniteit mee heb, zoals Maartje Draak's pleidooi voor de geduldige bestudering van een in de ogen van leken 'buitenissig' vak. Haar benaderingswijze om niet alleen te ontcijferen (wat staat er in de tekst?) maar ook te luisteren (waarom staat dat er?) sprak mij aan. Ik ben opgegroeid met Chinese verhalen en sprookjes uit de orale traditie van mijn ouders en het onderzoek van Maartje Draak naar de mondelinge en schriftelijke traditie van sprookjes en volksverhalen gaf mij een fijn vertrouwd gevoel. Haar liefde voor Oosterse kunst en de verdieping die dit volgens haar opleverde in combinatie met haar studie van Europese teksten wist ze treffend te verwoorden: "Ik meen ondervonden te hebben dat Aziatische voorwerpen plus Europese teksten pas een stereoscopische kijk mogelijk maken op de wereldmythologieën waarin wij mensen

leven. Het heft een grote ongewenste eenzijdigheid op.” (“De levensloop van een draak”, uit: Monniken, ridders en zeevaarders, Amsterdam 1988, p164). Dit interculturele perspectief, deze brede blik die voor een extra dimensie zorgt, is mij uit het hart gegrepen en is bepalend geweest voor mijn eigen kijk op de wereld. En last but not least: haar baanbrekend artikel over De Middelnederlandse vertalingen van de Proza-Lancelot die aan de wieg stond van mijn wetenschappelijke loopbaan en een onuitputtelijke bron van inspiratie voor mij is geweest. Ik vond deze titel daarom een passend eerbetoon aan deze bijzondere vrouw en markante geleerde.

Vrouwen in de wetenschap

In mijn ontmoetingen en gesprekken met Maartje Draak, is de positie van vrouwelijke wetenschappers in een door mannen gedomineerd werkveld nooit expliciet aan de orde geweest. Vergeet niet dat we qua leeftijd twee generaties uit elkaar zijn. Maartje Draak’s wetenschappelijke carrière voltrok zich tegen het achterdoek van twee feministische golven, mijn loopbaan speelde zich grotendeels af tijdens de tweede golf. Toen ik haar leerde kennen was zij al een gezaghebbende geleerde, met een gevestigde reputatie. Voor mij is Maartje Draak het toonbeeld van de bevolgen wetenschapper, een vakvrouw die baanbrekend werk heeft verricht op het gebied van de Middelnederlandse arturistiek, als onderzoeker maar ook als iemand die Middelnederlandse verhalen toegankelijk maakte voor studenten aan de hand van edities en vertalingen. Datzelfde deed ze ook op het gebied van de Keltische taal en literatuur. Met haar publicaties, lezingen, en colleges toonde ze haar vakmanschap en voerde ze wetenschappelijke debatten op gelijke voet met vakgenoten (m/v) in binnen- en buitenland. In het kader van de vrouwenemancipatie vervulde ze op die manier ongetwijfeld de functie van rolmodel voor andere vrouwelijke wetenschappers. Ze is in mijn ogen geen actieve feministe in de Vrouwenbeweging. Haar bijdrage aan de vrouwenemancipatie bestond uit het leveren van hoogstaand kwalitatief onderzoek en onderwijs die haar minstens op gelijke voet plaatste met haar mannelijke vakgenoten.

Ik moet bekennen dat ik pas na het lezen van Gerritsen’s biografie een duidelijker beeld kreeg van de pioniers rol die ze als vrouw vervulde in de academische wereld. Zij was het eerste vrouwelijke lid dat toegang kreeg tot een mannelijk bolwerk par excellence, De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. In dit kader herinner ik mij dat zij graag vertelde over de vergaderingen van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen die ze regelmatig bijwoonde en veel

plezier beleefde aan het bijwonen van feestelijke bijeenkomsten zoals het uitreiken van de Heineken prijs aan toonaangevende wetenschappers. Dat ze behoorde tot de groep van vrouwen met een academische opleiding blijkt bijvoorbeeld uit haar contacten met Johanna Westerdijk, de eerste vrouwelijke hoogleraar in Nederland, die ervoor zorgde dat ze een beurs kreeg van de International Federation of University Women om in Londen en Dublin onderzoek te doen.

In zijn biografie van Maartje Draak richt Gerritsen zich vooral op haar bijdrage aan de geschiedenis van universitaire studies zoals de Medioneerlandistiek, de Mediëvistiek en Keltisch. Haar verdiensten in de geschiedenis van vrouwen in de wetenschap krijgen minder aandacht. Dat vind ik jammer. Ik had dat aspect graag wat diepgaander besproken willen zien. Na het lezen van de biografie bleven een aantal persoonlijke reflecties en opvattingen die in haar archief zijn bewaard, in mijn hoofd hangen. Ik vraag me dan af wat haar gedachten hierover zijn geweest, met welke bedoeling zij haar beschouwingen heeft geschreven, of wat voor standpunten zij hierbij heeft ingenomen. Een paar voorbeelden.

Voorbeeld 1

Maartje Draak promoveerde in 1936 cum laude op een proefschrift over de Roman van Walewein. Ze is dan 29 jaar. Een van de felicitatie brieven die zij heeft bewaard is van een gerespecteerde Franciscaanse geleerde, de boekhistoricus pater Bonaventura Kruitwagen. Hij complimenteert haar en eindigt zijn brief met de volgende opmerking

‘Als U op Uw levensweg het Boek van de Liefde tegenkomt, en de drager ervan U aanstaat, smijt dan alle papieren boeken van U af, en zorg dat U datgene wordt waarvoor de natuur u bestemd heeft: een lieve, opgewekte Echtgenoot en Moeder.’

Anno 2023 zal iedereen die dit leest een kreet van verontwaardiging slaken. Wat had ik graag een vlieg aan de wand willen zijn om haar reactie te horen bij het lezen van deze brief! Helaas heeft zij er zelf geen uitroeptekens of andere uitingen van goed- of afkeuring bij geplaatst, zoals ze vaker heeft gedaan. En dus blijft het speculeren... Heeft ze met haar ogen gerold en hardop geroepen NONSENS!!! Of: Heeft ze hierbij hardop gelachen en er een ironische opmerking over gemaakt? Heeft ze haar schouders erbij opgehaald en het niet de moeite waard gevonden om er meer gedachten aan te wijden? Of: Heeft ze uit respect voor deze geleerde priester (in 1934 verleende de

UvA hem een eredoctoraat) zich van commentaar onthouden? Ik wil graag denken dat deze (ongetwijfeld welgemeende, maar o zo vrouwonvriendelijke) opmerking voor Maartje een belangrijke motivatie is geweest om de onzinnigheid hiervan te bewijzen en voluit te gaan voor een wetenschappelijke loopbaan en door nog talrijke papieren boeken de wereld in te slingeren...

Voorbeeld 2

Uit haar persoonlijk archief komt ook naar voren dat ze een hechte vriendinnenkring had, en actief was op maatschappelijk gebied. Ze was betrokken bij de Unie van Vrouwelijke vrijwilligers die zorg verleenden aan gehandicapten, chronisch zieken en bejaarden. Voor het maandblad Raad en Daad van deze vereniging schreef ze in de periode 1956-1976 honderden bijdragen (columns, vertalingen van Ierse sprookjes, verhalen, gedichten, etc.). Deze bijdragen worden nu bewaard in het archief van een aantal bibliotheken, maar zijn nog nooit volledig uitgegeven of geanalyseerd. Me dunkt, een bijzonder vruchtbaar onderwerp voor toekomstige onderzoekers!

*Van deze bijdragen aan Raad en Daad heeft Gerritsen vijf ervan opgenomen in zijn biografie. Van deze vijf ben ik het meest gecharmeerd van de bijdrage die gewijd is aan de 12de-eeuwse schrijfster Marie de France. Ik hoor in deze bijdrage duidelijk de stem van Maartje en vind hierin ook een uitgesproken standpunt dat ze inneemt, namelijk dat van een vrouwelijke lezer die met een deskundige blik kijkt naar de verrichtingen van haar middeleeuwse voorgangster (Drakendochter p. 264-267). Een prachtig voorbeeld van een gendergerichte benadering **avant la lettre**.*

Ze begint haar betoog met een subtiele opmerking: hoe veelzeggend is het om als 20ste-eeuwse vrouw te ontdekken dat er in de 12de eeuw (een dynamische tijd met allerlei vernieuwingen op het gebied cultuur en literatuur) al een succesvolle en gewaardeerde vrouwelijke schrijfster leefde, waarvan we zelfs de naam kennen en de werken die zij heeft vervaardigd. Ik citeer: "De letterkundigen noemen haar de eerste vrouwelijke auteur in het Frans, en het heeft haar tijdens haar leven zeker niet aan succes en waardering ontbroken. Voor ons twintigste-

eeuwse vrouwen kan het veel te denken geven dat in die 'vernieuwende' twaalfde eeuw, wanneer in West-Europa de literaturen beginnen los te breken in de verschillende lands-talen en wanneer de bewaarde teksten niet langer alleen in het 'geleerde' Latijn zijn genoteerd, er van het begin af werk is overgebleven en de naam is bewaard van een schrijfster-en-voordragster-van beroep." (p.264)

Door te laten zien hoe bijzonder de verdiensten zijn voor een vrouwelijke schrijfster uit die tijd, verwijst ze summier naar de historische context waarin Marie de France haar werken schreef. Ze leefde in een dynamische periode waarin allerlei nieuwe ontwikkelingen plaats vonden, op het gebied van economische, sociale en culturele terreinen. Zo werden er steden en universiteiten gesticht, een groeiende groep leken leerde lezen en schrijven, en steeds meer mondelinge verhalen werden nu ook op schrift gesteld, met name in de volkstaal. Marie de France experimenteerde zelf met deze nieuwe ontwikkelingen door verhalen uit de mondelinge traditie op schrift te stellen en voor te dragen. Ze gebruikte hiervoor niet alleen verhalen uit de volkstalige traditie maar kende ook voldoende Latijn om werken uit die (geleerde, mannelijke) hoek te vertalen en te bewerken. Hierdoor kon ze haar stem laten horen en zich positief onderscheiden in een periode waar vrouwen veelal een zwijgende en ondergeschikte rol speelden ten opzichte van mannen. Ook bezat ze over de nodige communicatievaardigheden en was ze goed in staat om haar werken aantrekkelijk te maken en te presenteren aan een breed publiek van toehoorders.

Maartje Draak concludeert dat we hier te maken hebben met een vakbekwame en briljante verteller en ze schroomt niet om 'sommige onderzoekers van middeleeuwse letterkunde' de les te lezen om hun oppervlakkige analyses. Ik citeer:

"Die lieve, passende, maar ook 'koninklijk' klinkende naam Marie de France (hoor die in uzelf bijvoorbeeld eens naast 'Marie van Bourgondië'!) heeft sommige onderzoekers van middeleeuwse letterkunde er wel eens toe gebracht in haar een edelvrouw van hoge geboorte te vermoeden, die haar teksten schreef uit speels tijdverdrijf. Maar dan hebben zij toch bijzonder slecht naar de klank van haar verzen geluisterd, weinig de virtuositeit van haar vertelkunst, kortom de duidelijke bewijzen van haar vak-bekwaamheid ten opzichte van een luisterend publiek opgemerkt." (p.265)

Maartje Draak laat ook duidelijk blijken dat ze naar het werk van haar middeleeuwse voorgangster kijkt vanuit het perspectief van een deskundige vrouwelijke lezer:

"Zij bevond zich gedurende een belangrijk deel van haar leven in Engeland en droeg waarschijnlijk voor aan het Engels-Normandische hof (herinnert u zich dat Willem de

Veroveraar in 1066 uit Normandië naar Engeland overstak en daar het koningschap verwierf?), en in de burchten van de Frans-talige edelen. Werd zij speciaal gewaardeerd in de vrouwenvertrekken? De nogal kort gehouden vers-vertellingen, de ietwat melancholieke ondertoon van haar liefdes-geschiedenissen (een elkaar vinden, verlaten en verliezen) doen het mij vermoeden.

Maar u moet zich haar niet voorstellen als een geknakte lelie. Ze had een goede greep op haar hoorders en zij wist haar onderwerpen te kiezen op een wijze die wij modieus en vooruitziend zouden noemen.” (p.265)

Maartje Draak presenteert in deze bijdrage Marie de France dus als iemand die weet wat haar talenten zijn, die uitdagingen niet uit de weg gaat, en die ook nog de kunst verstaat om haar publiek te bespelen. Ook kende ze voldoende Latijn (de taal bij uitstek van geschoolde mannen) om ook deze ‘geleerde’ verhalen te bewerken of te vertalen. In vergelijking met andere tijdgenoten die eenzelfde soort vertaling of bewerking vervaardigen, zegt Maartje, is zij beter en komt ze “voor den dag als iemand met een fijne neus voor genoeglijke verhalen, iemand die wist wat een publiek op prijs zou stellen.” (p.267)

Uit haar conclusie klinkt dan ook oprechte bewondering en waardering voor deze middeleeuwse vakgenoot:

“Ik kan Marie de France uit de grond van mijn hart bewonderen als iemand die haar ‘vak’ tot in de puntjes verstond. Dat blijkt toch maar mogelijk voor een vrouw in de twaalfde eeuw. Ze zou een lichtend voorbeeld zijn voor ‘Dolle Mina’s’- als die tenminste iets van haar zouden weten!” (p.267)

Deze beschouwing van Maartje Draak zorgde ervoor dat ik mijn beeld van haar als vrouwelijke wetenschapper nog scherper kon stellen. Ik zag opeens een opvallende parallel tussen haar en Marie de France. Net als Marie de France was Maartje Draak iemand die haar vak verstond, een vakvrouw die op gelijke voet stond met, ja misschien zelfs beter was, dan velen van haar mannelijke collega's. Door haar werk liet zij zien wat haar kwaliteiten waren en wat zij waard was. De vakgebieden die zij gekozen heeft, haar specialisaties, zijn stuk voor stuk grote uitdagingen. Net als Marie de France was Maartje Draak een vaardige verteller en bezat ze goede communicatieve vaardigheden om obscure teksten toegankelijk te maken en aantrekkelijk te presenteren voor een breed publiek. Net als Marie de France kon Maartje Draak zich positief onderscheiden in de wetenschappelijke wereld die in die tijd vooral gedomineerd werd door mannelijke wetenschappers. Op deze manier

vervulde ze een voorbeeldfunctie met name voor latere generaties door te zijn wie ze was: een vrouw die haar vak tot in de puntjes verstond. Een lichtend voorbeeld voor generaties na haar, vrouwen en mannen.

Voorbeeld 3

Nog een ander aspect in haar persoonlijk leven dat mij geraakt heeft, is een existentiële reflectie die Maartje heeft opgetekend in het dagboek dat ze bijhield tijdens een zomercursus in Ierland (1947), (Drakendochter p.144). Ze is dan 40 jaar oud en volop bezig om zich verder te bekwamen als filoloog en onderzoeker op het gebied van de Oudierse taal- en letterkunde: [ik citeer]

“De grote vraag is steeds hoe het zit met ‘de eenzaamheid’? Met andere woorden: hoe leef ik eigenlijk? Want er is een drijfveer: iets en blijkbaar een heel groot en belangrijk deel van mezelf drijft me deze kant op, deze wildernis in, want een eenzame wildernis is het. Hoe zou ‘t zijn als je deze dingen getweeën deed? Zou ik niet verschrikkelijk graag een partner hebben op deze exploraties? En hoe goed of slecht ben ik gezelschap voor mezelf?” (p.145)

Deze vraag die zij zichzelf hier stelt, is begrijpelijk. Ze bevindt zich op dat moment op een belangrijk kruispunt in haar leven en vraagt zich af welk pad zij zal inslaan. Deze vraag komt ruim 40 jaar later opnieuw aan bod tijdens een interview dat de 80-jarige Maartje Draak heeft met Betty van Garrel voor het Tijdschrift Aziatische Kunst (afl. uit 1993):

[...] vraag ik haar aarzelend of ze ooit een huwelijk heeft overwogen. Zonder een spier te vertrekken, antwoordt ze: “Ik had een vriendin die erg veel seks-appeal had, maar ik had beslist geen seks-appeal. Verliefd jawel, dat ben ik wel geweest, maar dan op iemand die als verloofde aan iemand anders was vergeven. Maar dat heeft me nooit woede of tranen gekost. Ik ben nu eenmaal niet erg opgewonden van nature. Achteraf zeg ik nee, ik heb het getrouwd zijn niet gemist.”(Drakendochter, p. 233)

Dat ze het getrouwd zijn niet heeft gemist, schrijft Gerritsen ten dele toe aan het feit dat zij na de dood van haar vader in 1948 gedurende een belangrijk deel van haar leven (tussen haar 41ste en 63ste jaar) heeft samengeleefd met haar moeder, die in 1970 is overleden. Hij citeert dan een liefdevolle beschouwing van Maartje over de moeder-dochter relatie, die in 1959 is gepubliceerd in een van haar columns in het maandblad Raad en Daad.

“Want er is geen ontkomen aan: in het natuurlijke verloop van de dingen ligt dat ‘moeder’ meer en meer kind’ wordt, dat zij meer verzorging gaat behoeven, dat haar tempo afneemt. Dochter kan een ‘moeder-complex’ krijgen waardoor zij al te bezorgd wordt en zich nodeloos ongerust maakt over haar ‘kind’. En dat mag dochter beslist niet doen [...].

En paradoxaal genoeg is het een verblijdend teken als Dochter en Moeder nog ongeduldig kunnen worden met elkaar: ‘dochter’ als moeder weer iets heeft vergeten, ‘moeder’ als dochter haar ‘al te veel in de watten wil leggen’. Het betekent dat de periode nog niet is aangebroken waarin men alléén maar voorzichtig moet zijn, want dat is de tijd van het bedreigde leven en het naderende afscheid.

Het is daarom dat men zich met vastberaden hart dient te plaatsen in een kruispunt van twee tegenstellingen: onbezorgd met elkaar leven of men nog duizend jaar te goed heeft en leven of men elkaar de volgende dag verliezen kan. Gelukkig de dochter die haar moeder op deze wijze zover mogelijk mag begeleiden.” (Drakendochter p. 233)

Als ik al deze opmerkingen en gegevens met elkaar in verband breng, zie ik het beeld van een zelfstandige, zelfbewuste vrouw die de kansen om een wetenschappelijke loopbaan te vervolgen met beide handen heeft aangenomen en naar beste vermogen heeft ingevuld. Net als iedere vrouwelijke wetenschapper werd ze geconfronteerd met levensvragen en moest ze keuzes maken die bepalend zijn voor het verdere verloop van haar leven. Volgt ze het pad naar de eenzame wildernis (het papieren boek van de wetenschap) of kiest ze voor het leven met 'de ander'. Uit haar levensloop blijkt dat ze gehoor heeft gegeven aan haar innerlijke drijfveer om het pad van de wetenschap in te slaan, en dat ze de mogelijkheden en kansen die zich daarbij voordeden ten volle heeft benut. Dat ze een belangrijk deel van haar leven samen met haar moeder heeft mogen delen en deze relatie als een groot geluk heeft ervaren, maakt aannemelijk waarom ze met volle overtuiging haar wetenschappelijke roeping kon volgen en het getrouwd zijn nooit heeft gemist. Het verklaart ook de dankbaarheid die zij voelt wanneer ze terugblijkt op haar leven: 'Nu ben ik inderdaad tachtig. Ik constateer dat de botten pijn gaan doen, maar dat het hoofd nog in orde lijkt. Terugziend – ik ben nauwelijks ziek geweest en ongelukken heb ik niet gehad – voel ik mij bevoorrecht boven miljoenen, en de vraag dringt zich op: waarom zo bevoorrecht? De wereldmythologieën geven daar zeer verschillende antwoorden op, de vraag blijft echter. Ook andere vragen blijven: waarom zijn wij er allemaal? Waartoe bestaan wij?'(Levensloop p. 166)

5. Wat zijn uw eigen ervaringen als vrouw in de wetenschap?

Ik vind dat een lastige vraag omdat niet een eenduidig antwoord te geven valt. Mijn ervaringen zijn gebaseerd op een dynamisch proces dat zich voltrekt in verschillende fasen van mijn academische loopbaan en onder verschillende persoonlijke omstandigheden.

Als student in Berkeley (1967-1976) kwam ik terecht in een bijzonder woelige periode. Het waren de roerige jaren zestig. De tijd van Nixon en de Vietnam Oorlog, Hare Krishna, Make Love Not War en de Free Speech Movement. De universiteiten waren volop in beweging; studenten eisten meer inspraak zowel op bestuurlijk als curriculaire niveau. Er ontstonden nieuwe vakgebieden zoals Ethnic Studies, Minorities Studies en Women Studies. De tweede feministische golf was in volle gang. Pas veel later heb ik mij gerealiseerd hoe vormend en bepalend deze studiejaren zijn geweest op mijn persoonlijke kijk op de wereld. Als buitenlandse student in Berkeley (met ouders en familie die op een ander continent hard werkten om mijn studie te betalen) lag mijn focus en prioriteit op het volgen van cursussen en het behalen van examens en studiepunten. Actief deelnemen aan het maatschappelijk debat op de campus had geen hoge prioriteit. Ik was vooral een belangstellende toeschouwer, ik las erover, liet mij informeren door docenten en studiegenoten, maar voelde me niet geroepen om mee te demonstreren. Toen ik na mijn kandidaatsexamens een baan kreeg aangeboden omdat ik voldeed aan de twee belangrijkste eisen, namelijk vrouwelijk geslacht en Aziatisch (minderheidsgroepering) heb ik dat geweigerd. Ik wilde in de eerste plaats gekozen

worden vanwege mijn academische kwalificaties. De gedachte dat ik met een dergelijke baan een voorbeeldfunctie (rolmodel) zou kunnen zijn voor andere vrouwelijke studentes speelde toen geen enkele rol.

Toen ik in 1976 de gelegenheid kreeg om Berkeley te verruilen voor Utrecht en mijn promotieonderzoek te combineren met een docentschap in de sectie Middelnederlandse letterkunde van het Instituut De Vooys, heb ik die kans met beide handen aangegrepen. Ik kwam te werken met hartelijke collega's die mij op allerlei manieren hebben ondersteund en aangemoedigd om mijn wetenschappelijke ambities te verwezenlijken. Niet alleen bij het schrijven van mijn proefschrift, maar ook toen ik moeder werd van twee kinderen kon ik rekenen op hun onvoorwaardelijke collegialiteit en vriendschap. Ik had het geluk dat ik in deze fase van mijn persoonlijke en academische ontwikkeling de vruchten heb kunnen plukken van de verworvenheden van de tweede feministische golf. Het aantal vrouwelijke studenten in de letterenstudies groeide gestaag en er waren volop kansen om assistentschappen en onderzoekposten te verwerven. Pas later toen ik gepromoveerd was en genoeg zelfvertrouwen had gekregen om te solliciteren naar hogere functies kwam ik tot het besef dat het begrip gelijke kansen voor mannen en vrouwen een bijzonder complex en gelaagd begrip was. Niet alleen mannen maar ook vrouwen doen bewust of onbewust mee aan het ontwikkelen en bepalen van maatschappelijke normen en waarden.

Ik zie terugkijkend twee fasen in mijn academische loopbaan. Tijdens de eerste fase lag mijn focus op het leren van het vak. Hoe zorg ik ervoor dat ik kennis en vaardigheden leer die de grondslag/basis vormen voor een wetenschappelijke carrière. Door publicaties, lezingen, onderzoek en onderwijs leverde ik mijn aandeel aan dit wetenschappelijk speelveld en kon ik mijn eigen kwaliteiten toetsen aan die van andere vakgenoten. De tweede fase volgde pas nadat ik genoeg zelfvertrouwen had gekregen in het wetenschappelijke fundament dat ik had gelegd om buiten de gebaande paden te treden en mijn speelveld te vergroten. Pas toen kon ik mijn aandacht ook richten op de positie van andere vrouwen in de wetenschap en met een gendergerichte blik leren kijken. Het heeft bij mij best lang geduurd voordat ik erachter kwam wat het belang/meerwaarde is van een gendergerichte benadering zowel op vakinhoudelijk als bestuurlijk niveau. Hoe ontwikkel je selectie criteria die mannelijke en vrouwelijke kandidaten gelijke kansen biedt? Hoe krijg je greep op de mechanismen die eraan ten grondslag liggen? Het was in die periode dat ik tot het inzicht kwam dat actief meedoen en vooral actief meedenken een constructieve bijdrage levert aan dit proces. Door zelf plaats te nemen in benoemingscommissies

van universitaire functies, beoordelingscommissies van onderzoeksaanvragen, en visitatiecommissies, ontdekte ik dat een evenwichtige man-vrouw samenstelling van wezenlijk belang is voor een beter gefundeerde besluitvorming.

Eureka moment

En dan komt er een moment dat het kwartje valt, dat je opeens verbanden ziet tussen losse onderdelen en dat je blik scherper wordt. Dat je opeens ontdekt dat de teksten en documenten uit het verleden die je bestudeert nog meer informatie bevatten dan je aanvankelijk dacht, dat er verschillende lagen zijn om de tekst te lezen en te duiden, dat er ook tussen de lijnen gelezen kan worden, en dat je persoonlijke context mee speelt in je interpretatie van tekstuele gegevens, enzovoorts. Je komt erachter dat historische documenten het leven en denken van mensen uit die tijd weerspiegelen. Hoe mensen in die tijd dachten over de wereld waarin zij leefden, de dromen en idealen die zij hadden, de problemen en oplossingen die zij bedachten. Je krijgt inzichten in een andere denkwereld die zowel verschillen als overeenkomsten vertoont met onze eigen leefwereld. Deze historische inzichten geven een extra dimensie aan de manier waarop ik kijk naar de normen en waarden van onze eigen tijd. Dat moment kwam voor mij toen ik via een themacyclus Mediëvistiek (een collegereeks over een bepaald thema dat door docenten uit diverse disciplines wordt benaderd) kennis maakte met het leven en werk van de Franse schrijfster Christine de Pizan (ca. 1364- ca.1430). Zij was de eerste vrouwelijke schrijfster in de Middeleeuwen die haar brood verdiende met schrijven. De eerste vrouwelijke beroepsauteur uit de Middeleeuwen, die reeds in haar eigen tijd bekendheid genoot. Ze was een goed geschoolde vrouw en een veelzijdige auteur die zich van allerlei genres kon bedienen om haar stem te laten horen. Van haar is bekend dat ze niet alleen een groot aantal (Franse) boeken schreef om haar kinderen en familie te onderhouden (ze werd weduwe op 25-jarige leeftijd), maar ook dat ze actief betrokken was bij de uitgave van haar boeken en zelf de PR verzorgde voor haar eigen werken, door met haar boeken langs te gaan bij potentiële sponsors. Ik kwam deze middeleeuwse schrijfster op het spoor dankzij de Middelnederlandse vertaling van een van haar werken La Livre de La Cité des Dames (Het boek van De Stad der Vrouwen). Zover wij weten is dit het enige werk van haar dat vertaald is in het Middelnederlands (1486) in opdracht van een vooraanstaande Brugse patriciër Jan De Baenst. Van deze vertaling is er maar een exemplaar bewaard gebleven in een 15de-eeuws handschrift dat bewaard wordt in de British Library te Londen (signatuur BL Add. 20698). Samen met een groep

studenten hebben we toen een bloemlezing gemaakt met woordverklaringen en een cultuurhistorische inleiding. In deze allegorische roman neemt Christine de Pizan stelling tegen de misogynie geschreven van haar tijd. Naar mijn weten is dit het eerste boek in de wereldliteratuur waarin een vrouwelijke auteur stelling neemt tegen de vrouwvijandige denkbeelden die door mannelijke auteurs worden verkondigd. Door haar werk te bestuderen krijgen we een beeld van de manier waarop in die tijd over vrouwen wordt gedacht, en hoe een geleerde vrouw zoals CdP hierop reageert. Tegelijkertijd biedt het ons de mogelijkheid om de cultuurhistorische context te reconstrueren waarbinnen wij haar reactie moeten begrijpen. De inzichten die hierbij verkregen worden, kunnen op hun beurt in verband worden gebracht met het proces van kennisoverdracht en beeldvorming, twee kwesties die mij fascineren en die de rode draad zijn gaan vormen in mijn onderwijs en onderzoek.

Het gelukkige toeval wil dat mijn aandacht voor Christine de Pizan prachtig aansluit op mijn studie van de middeleeuwse artesliteratuur, middeleeuwse wetenschappelijke verhandelingen die bedoeld zijn om kennis door te geven of instructies te bieden. Met name het onderzoek dat ik gedaan heb naar de middeleeuwse vrouwengeneeskunst. Ik kwam geschreven tegen die allerlei informatie over het vrouwelijk lichaam verstrekten die volstrekt tegenstrijdig waren met persoonlijke ervaringen of observaties. Een voorbeeld. Zo kwam ik Latijnse teksten tegen die het vrouwelijk lichaam beschrijven als een mislukte man, een minderwaardig schepsel, een vergissing van de natuur, een misbaksel. Teksten die de vrouw als een minderwaardig schepsel beschreven en het vrouwelijk lichaam als een mislukt product van de schepping. Ik vroeg me af wie dergelijke teksten kon hebben geschreven en hoe vrouwen hierop hebben gereageerd. Het antwoord hierop kreeg ik van Christine de Pizan. In haar Boek van de Stad der Vrouwen bespreekt ze deze vooroordelen en het genre van de vrouwvijandige literatuur. Haar conclusie is duidelijk: vrouwen moeten de opvattingen die zij in sommige boeken lezen over de gebreken van het vrouwelijk lichaam niet geloven, want zij kunnen immers proefondervindelijk vaststellen dat het leugens zijn. Dergelijke boeken zijn geschreven door domme mannen die vrouwen willen bedriegen en misleiden. Een ding werd mij steeds duidelijker. Christine de Pizan kon haar stem laten horen en stelling nemen tegen de heersende opvattingen vanwege haar scholing. Hierdoor kon ze dezelfde geleerde bronnen raadplegen en zich bedienen van dezelfde retorische middelen om haar eigen positie te verkondigen. Vrouwen krijgen pas een stem als ze hetzelfde niveau van communicatie hebben bereikt, als ze dezelfde lees- en schrijfvaardigheden beheersen als mannen. Alleen op die manier konden ze

gehoord worden. Marie de France kon zich door haar kennis- en vaardigheden meten met haar collega-vertellers, Christine de Pizan kon zich hierdoor mengen in het debat met mannelijke geleerden over de man-vrouw relatie. Hoe wrang is het dan niet om te lezen dat haar auteurschap nog geen halve eeuw later al wordt betwijfeld en dat er zelfs bronnen bestaan waarin staat dat niet zij, maar haar zoon, of haar kleinzoon (!) de auteur is van al die geschriften. Door dit onderzoek kreeg ik een steeds duidelijker beeld van de manier waarop beeldvorming tot stand komt en hoe de normen en waarde die wij hanteren grotendeels cultureel wordt bepaald. Zo ook de man-vrouw relatie, de vooroordelen en ingenomen opvattingen, en de lange strijd tegen ongelijkheid. Het is een complex historisch proces dat allesbehalve objectief of waardenvrij is en dat nog steeds actueel is. We hoeven maar de kranten open te slaan of naar het nieuws te luisteren of er komt wel een onderwerp aan de orde die ons herinneren aan dit historisch proces. Denk maar aan de Me Too-discussie of het glazen plafond voor vrouwen voor hogere functies op de arbeidsmarkt, of de strijd om gelijke salarissen. En recent nog de (terechte) verontwaardiging over de afgelaste kampioenshuldiging van de Ajax voetbalvrouwen op het Leidse plein, met onder andere het argument dat een dergelijke huldiging voorbehouden moet zijn aan het Ajax mannenteam (dat dit jaar slecht presteert).

Tot slot nog een ander voorbeeld uit het wereldnieuws van het afgelopen jaar.

Waarom knippen (Iraanse) vrouwen hun haren af? Deze kop stond vorig jaar prominent in de bladen en was dagelijks onderwerp van verhitte gesprekken in tv-programma's. Met als voorlopig hoogtepunt dat drie bekende vrouwen tijdens de talk-show van OP1 een stuk van hun lokken afknipten: een publiciste, een presentatrice, en de minister van Justitie.

Ik moest toen denken aan een vraag uit het Boek van Sidrac, een middeleeuwse encyclopedie uit de 14de eeuw, waarin allerlei belangrijke (levens)vragen beantwoord worden door een door God geïnspireerde wijze man:

Hoe komt het dat vrouwen zo emotioneel reageren op vreugde en verdriet in de wereld?

Het antwoord van de wijze Sidrac:

Vrouwen reageren zo emotioneel omdat zij lichter bloed en lichtere hersenen hebben dan mannen. Zij zijn als kleine twijgjes aan de bomen die in alle richtingen met de wind meewaaien. Zo zijn vrouwen, want bij het minste of geringste wat zij horen of zien, gaan ze lachen, schreeuwen of huilen. Dat zij zo weinig gezond verstand hebben komt door de lichtheid van hun bloed. Want waren zij net zo wijs als mannen, dan zou men ze rechters en heersers maken en zouden zij vonnissen vellen en heersen zoals mannen. Maar men doet dit niet, omdat zij weinig bloed hebben en wankelmoedig zijn. Alles wat zij van anderen horen, geloven zij, of het nu waar is of niet. Daarom reageren zij zo emotioneel op vreugde en verdriet in de wereld. Zeventig vrouwen laten zich gemakkelijker misleiden dan één wijze man; dat komt

door hun gebrek aan gezond verstand. (Her Boek van Sidrac, Hilversum 2006, vraag 308, p. 117)

Wanneer ik tijdens een lezing of college dit vraagstuk bespreek, komt er altijd een geanimeerde discussie op gang waarbij allerlei actuele onderwerpen op tafel komen: de tragische dood van de Iraanse Mahsa Amini die door de moraalpolitie werd gearresteerd omdat ze haar hoofddoek niet op de voorgeschreven manier droeg, de Finse premier die haar verontschuldiging publiekelijk moest aanbieden vanwege een avondje dansen en plezier maken, vrouwelijke bestuurders die beschuldigd worden van machtsmisbruik of bekritiseerd worden omdat zij geen 'ballen' hebben, en dichters bij huis, de hockey vrouwen die ongeveer een derde van het salaris verdienen dan hun mannelijke collega's, de voetbalvrouwen die met een andere maatstok worden gemeten, enzovoort, enzovoort.

Dit zijn altijd de mooiste momenten van mijn vak: door historisch inzicht mensen prikkelen om de link leggen tussen verleden en heden met het oog op een betere toekomst voor ons allen.

Maar terug naar de eerder gestelde vraag:

Vrouwen knippen hun haar af om te laten zien dat zij (net als mannen) zelf willen bepalen hoe zij hun haar willen dragen. Daar komt wat hen betreft geen voorschrift van mannen aan te pas.

Leermoment:

De tweederangspositie van vrouwen kent een lange voorgeschiedenis. Van Aristoteles (het vrouwelijk wezen (koud en vochtig van aard) is minder volmaakt dan het mannelijk wezen (heet en droog) via het Christendom (de vrouw is van nature meer geneigd tot zondig en immoreel gedrag dan de man) naar hedendaagse vooroordelen die hardnekkig in stand worden gehouden (ongelijke salarissen voor vrouwenteams, minder vrouwen in hogere bestuursfuncties).

Mijn stelling is dan ook: Wie de macht heeft bepaalt de regels; wie schrijft die blijft; voor een kritische en constructieve bijdrage aan het maatschappelijke debat is historisch inzicht in het proces van kennisoverdracht en beeldvorming van cruciaal belang. Maartje Draak begreep dat als geen ander. Ik plaats haar in dezelfde eregalerij als Marie de France, Christine de Pizan en nog vele anderen (vrouwen én mannen) die ieder op hun eigen manier een wezenlijke bijdrage leveren aan de vrouwenemancipatie.

*Orlanda Lie
31 mei 2023*

